

e potestate mali.» A szegény kifosztott, megnyomorított Haza nevében siralmas panasszal fordul Istenhez :

Gemit Pannonici Sionis Filia
Gemunt velut inter spineta lilia :
Deus ! Quanta Tibi fundit suspiria :
Tardas tempestiva tamen auxilia.

Ejulat ex antro noviter parato,
Te Deum Tutórem proclamat consulto :
Veni Christe Jesu apparatu toto,
Ostio coelorum aperto relicto.

Clamat ! Ecce solam Me Tibi relictam,
Omnibus humanis viribus privatam,
Amplectaris Sponsam Tibi desponsatam,
A Fratibus meis proterve contemptam.

Subvenias oro Tua Potentia,
Cujus dextrae tela non sunt fragilia :
Accelera quaeso perreni Gloria,
Ne Corona mea sit transitoria.

A hús versszakból álló panasz ezt az egyetlen vezető hangot variálja. Aki ismeri Gyöngyösit, tüstént észreveszi, hogy az érületi helyzetben és a fájdalmas patoszban valamilyen rejtett rokonság van Apáti és Gyöngyösi *Palinodiája* között. Közlebbi kapcsolatról vagy hatásról persze alig lehet szó : a hang úgyszólván a «levégőben van».

TURÓCZI-TROSTLER JÓZSEF.

BERZSENYI MEGÍTÉLÉSÉNEK TÖRTÉNETÉHEZ.

(Második, bef. közlemény.)

E Kölcsénytől kinövéseknek nyilvánított kifejezésekről azt mondja végül Szemere : «Eftéle kinövések Kis Jánosnak philosophusi s Csokonainak népi versében minden bizonnal tul növések volnának, sőt azok volnának Virág, Dayka és Himfy versében is, mert ezek nem röpdesnek vissza a görögök felé, nem foglalatoskodnak ideális képekkel s phantasiájok az exaltatio legmagosabb lángjában nem tudna szelid maradni : de a mindig szeliden maradni tudó phantasia szelid és nem vad, nem tulságosan bő kinövéseket hoz elő. Soha sem kellene feledni a recensensnek, hogy azon clima alatt, hol minden csupa lángolásra, csupa ifjui erőre nőtt föl, ott a nyelv élőfájának kinövései is hasonló nagyságban kénytelenek kisebbre nőni. Az illyenekre nem Bochem hanem Herder legyen kertész, ki a világműltészetet képes vala fölfogni, akár az ugynevezett atticus akár pedig az asiaticus styluslan. S a magyar criticusnak nem nehezteni, hanem örvendezni kellene, hogy a keleti fajnak van költője ki keleti pompában képes meg szólalni.»

A provincialismusokra térve, kijelenti, hogy a legszokatlanabbakkal Berzsenyi maga is nem ünnepi, hanem hétköznapi dalaiban él, különben pedig irodalmi nyelvünk már a Himfy megjelenése óta is gazdagodott provincialismusok felvételével. Ilyenek : *virány, csalit, ravatal* «mellyeket

Kazinczy s utána mások is elfogadni kezdenek. A *döngécsel*nek úgy hiszem szintugy lehet helye, mint ennek köhécsel, nyögécsel vagy nyögécsel bukdácsol. A *méhe* úgy lehetne kétalaku mint az *orcz* és *orcza* s *pof* és *pofa*, *moh* és *moha*. A *pirholagost* és *csatinázt* nem védem, nem mentem: de az egész tárgy, mondhatni olly csekély qualitative és quantitative, hogy a recensensnek ez miatt a Németekhez költözni s Vos idylljeire s az alemanni versek provincialismusaiból ne talán megtömendő odáira hivatkozni valóságos itéletbeli feleslegvalóság, itéletbeli dagály, s az itt következő pont: A maga iránt kérlelhetetlen művész és kérlelhetetlen kritikusk elválhatatlan társai egymásnak, a recensent és engem kivéve értelemtől üres beszéd minden olvasóra nézve. A mondás oda czéloz, hogy Kazinczy 1810ben e provincialismusok kihagyását ajánlá, s az ajánlás elfogadására (?) B. kérlelhetetlen volt: ellenben Kölcsey és Szemere verseik felől kedvezés nélkül nyilatkozott. E kérlelhetetlenség ugyan ezen czikk elején már említve volt s a recensens a manet alta mente repostum gyanujába hozza magát.»

A Kölcselytől fiatalkoriaknak nevezett s a Bürgertől eredőnek nyilvánított egy darab kivételével (erről Sz. megjegyzi: hibásan, mert Bürgernél nincs több mint csak ennyi Mein Mädchen ist nicht adelich, doch ist sie jung) kihagyandóknak ítelt versek esetében Szemere csodálkozva kérdi, honnan tudja K., hogy mind fiatalkoriak:

«Arra ugyan divinationál egyéb mód nincsen. Való, hogy ezen darabokban kevésbé uralkodik mindenkit elragadó kellem és báj, mindenkit elragadó fenség és erő, de hol a regula, melly ezeket mindég és mindenütt praetendálhatná? s nem a legszűkebb körbe szoritaná-e a költőt? Mert hiszen az érzelmek majd nagyobbak majd kisebbek, majd mélyebbek majd ismét felületesebbek, majd philosophi lélek nyugalomával bírók, mint Kis Jánosnál, majd vidám makacs lélek geniális szökellései mint Csokonainál. S épen e több oldalisága, többfelesége az érzelmeknek teszi a költőt, habogy a gyengéd érzést ép olly gyengédeden tudja előadni, mint a millyen erővel az erőt, mint a millyen magosabb csapongással a fenségest. Ezen darabok között, mellyeket a recensens készületleneknek kiált ki, de minden bebizonyítás nélkül, egyetlen egy sincs, mely Kis János és Csokonai, Himfy és Dayka hasontárgyú darabjaival egy sorban nem állhatna; s kezdődő szépliteratúránkban ennyi érdemnek mindig igaza van arra, hogy a publicum előtt megjelenjen. Azt sem értem, hoi van azon törvény megírva, mellyet a recensens említ, melly szerint a költőnek gyöngébb darabjait azért szükség a publicum elöl elzárni, hogy méltósággal léphessen a maradék tribunálja elébe? mert a poeta érzése nem mindig méltóságos, némellykor csak kedves és édes, s nem csak a publicum, hanem a művészet tribunálja is igazságos a kevésbé méltóságos iránt, s minden bármelly parányi darab eléggé méltóságos, ha a költész lélek ábrázata. S valóban azt lehet mondani, hogy a megrótt fiatalkori darabok mindnyájan illyenek és nem velőtlen lárvák. Egész és fél hangok skálája alkotják a harmoniát s a poesisban épen úgy, mint a muzsikában s épen ezen harmonia terjeszti kiljebbre a lyricum körét.»

Hivatkozik arra is Szemere, hogy a Kölcselytől csak magasztalással említett Daykának szintén vannak olyan versei, mellyeket legalább annyi joggal ki lehetett volna hagyni. Felhasználja az alkalmat, hogy egyébként

is megmondja róla véleményét: «én hibás karakteristikának tartom azt, mely őt olasz hévvel epedőnek mondja. Dayka inkább magyar-német, mint magyar-olasz költő. D. nem tapad olly lágyággal tárgyához mint az olasz, s nem is himez annyit s játéka kevesebb, hanem ezek helyett többnyire a sorssal és végzettel bajlakodik.» S erre idézi az ily helyeket, majd a halálról szólókat. Statisztikát készít erről az egyhangúságról: pl. csak *Az esztendő első napján* négy versszakában hatszor fordul elő a halál szó, 11-szer az idea, Dayka 23 komoly eredeti költeménye közül 13 halálos. Kimutatja, mennyivel több a dagály Dayka verseiben, mint Berzsenyiéiben. A Virág részéről s a Berzsenyiről folyt pesti vitákban kárhoztatott mitológizálás szempontjából pedig ezt a fontos megkülönböztetést teszi: «Daykánál csak Sprachmithologie; Berzsenyinél plasticus istenek.»

Hogy a Kölcseytől készületlennek mondott verseknek is megvan a maguk értékük, annak bizonyítására mindenekelőtt a *Musához* szóló két darab (*A te ernyődnek kies alkonyában...* kezdetű óda és a *Szelid Musa!* kezdetű rimes vers) összehasonlításába fog. A végső tanulság ebből: «Az itt elmondottakból mindenki láthatja, hogy midőn az ódában kellem és fenség s báj és erő uralkodik: itt csak kellem és báj ragadnak meg bennünket: de azok tagadhatatlanul és minden bizonytalansággal; Varius et idem: ez B. karaktere; és ez nem kis érdem; csakhogy izlelnünk kell. S épen a báj és kellem izlelhetése végett adá Plátó a tanácsot, áldozni a Gráciáknak!»

Az első könyv Kölcseytől száműzendőnek ítélt négy darabját is jellemzi, bár rövidebben, hasonló szempontból, aztán így foglalja össze az eredményt: «Midőn a recensens az I. könyvből négy, a III-dik könyvből pedig minden darabot versgyűjteménybe érdemellen gyomnak, s olyanoknak ítélt, melyeket minden kimélés nélkül el kellene törölni, azon fundálja kárhoztató sententiáját: mert bár olvassa akárki e darabokat, rajtok a kezdő s gyakorlatlan kezlet hathatósan fogja érezni. Ezer nem proprius, hanem translatus locutio, kéz, gondolnám, a vers külsőjét, nyelvét és rhythmusa technikáját jelenti. Engedjük meg, hogy a recensensnek e részben igaza van, noha igaza egy recensensnek nem pusztán, hanem mindig motivált állításon köteles alapulni; de engedjük meg, hogy a technikára nézve igaza van: mind e mellett is nem tudunk el igazodni a recensenssel; mert a bűntetést nem látjuk igazságos imputatióból eredni; mert nem látjuk igazságosnak, sőt kezdődő népetlen szépliteratúrában károsnak látjuk, lényeket tenni semmivé, melyek belsejükre nézve nem üresek, nem tartalmatlanok, s egyedül külső formájukban találhatók készületlenség, fogyatkozás. Az ilyenekre nézve elég lett volna odautasítani a költőt, hogy a gyakorlatlan kezlet rajtok igazítsa meg, jobbitsa ki.»

Mindebből legfeljebb az következik Szemere szerint, hogy Kölcseynek bevezetőleg Berzsenyiről adott jellemzése egyoldalú és hiányos, mert nem mindenütt jellemző rá erő és fenség is; talán épen ezért haragszik az ily versekre Kölcsey. Ítélete igaztalanságát azzal is kiemeli, hogy a III. könyvben vannak darabok, amelyekre a recensensnek Kis János poesisára irt karakteristikáját méltán és igazsággal lehet alkalmaztatni.

Aztán csoportosítja B. verseit: a rimesek közt 14 komoly, 10 filozofiai, 3 nyelvű, külön csoport az anakreontikonoké, mértékes ódája van 44.

vegyes 9, epistola 6. A komoly és filozofiai rimes versek többsége (8—8) épen a harmadik könyvben van.

Az asklepiadesi versben írt rege hibáztatására így felel Sz.: «A recensensnek igaza van, hogy rege asklepiadesi versekben valósággal figyelmet érdemel. De figyelmet érdemel azért, mert illy mértékben írt rege szokatlan és új. De a recensensi figyelemnek talán tapogatódnia kellene az iránt, vallyon egy költő, kinek görög mértékű versei csalhatatlanul a legszebbek közé tartoznak azok közt, mellyeket magyar költő énekelt, nem birta e egy vagy más ok e szokatlanságra. Azonban a recensens előtt elég, hogy ha neki így vagy úgy látszik, hogy kimondja, a költő nem vette észre a metrum befolyását a versnek belsejére és külsejére s ezen úgy látszikon alapítja a mik következnének... Nem értem a beszédet. Vályi Nagy Ferencz illy czímet ada egyik versgyűjteményének: Odák Horatz mértékűin; s ez a czím azt jelenti, hogy olly versmértékek fordulnak a könyvben elő, mint a millyenekkel Horatz élt leginkább; de a poetica horáti mértéket, mint technicus terminust nem ismer, nem ismeri azt úgy mint az asklepiadesi, az anakreoni s egyéb más mértékeket; a Horáti óda sem tárgya a poeticának. Így van a dolog a tibulli elegia és tibulli mértékkel is. A poetica és metrica sem Horátnak sem Tibullnak nem tulajdonít saját különös óda vagy elegiaformát, saját különös metrumot. S így én nem érthetem, mit akar mondani a recensens ezen: horáti odát tibullusi, tibullusi elegiát horáti mértékre venni. Talán csak nem azt, melly szerént Horatius egyik vagy másik ódáját distichonokban, Tibullus egyik vagy másik elegiáját pedig sapphicus vagy alcaicusokra transfigurálnók? Mert ki cselekedné ezt és miért? A horáti Tibullus vagy a tibullusi Horatz együvé olvadva kétséget nem szenved, hogy nem lenne más, mint nevetséges korszak. De talán mást ért a recensens? Talán azt akarja értetni: ha valamely ódai tárgyat elegiai mértékre, s viszont egy más elegiai ódaira venni. Ezt sem értheti. Mert hiszen elsőbb functiója a léleknek a vers belső formáját meghatározni s ezen meghatározottságból foly azután a külső forma vagyis a versmérték. Ez a példa nem egészen jól választatott itt: mert Horatiusnál van ódai mérték melly a T. elegiájának mértékétől kevésben különböz. Illyen egyik ódája. Az elegia verse két sorból áll: annyiból áll az ódái is; az elegia elsőbb sora hexameter, hatlábás az óda elsőbb sora is; az elegia második sora pentameter: ugyanaz a horáti óda második sora is, csak hogy nem egész hanem fél, mint *Arboribusque comae*. Mondám elébb, hogy a költeményforma meghatározása megelőzi a versmérték formát (Itt a Gessner prosa idylljei jutnak eszembe mellyek közt itt ott jambusok is vannak s mellyeket jambusokba is öltöztettek némelylek; noha a prosa sorai közt hexameter végzetű kimenetelek találhatnának). S ez történt Berzsenyivel is. Már mi volt az oka, hogy B. egy regéhez asklepiadesi versnemet választott; melly görög és római vagy más terminussal a classicai lyrának s nem a romanticainak mértéke? s az volt e oka, mert B. nem érzette a mérték befolyását? E kérdésre nem pusztá, hanem motivumos feleletet tartozott volna adni a recensens; s bár inkább azt adott volna a következő elmélkedések helyett: A rege lyrai mértékben (classica ódait akart mondani, mert minden rege lyrai mértékben szokott iratni, csak hogy romanticaiban) és hangon (mértéket

és hangot különböztet meg! de hiszen hang és mérték talán egyek, mert a mértéknek más neve nem egyéb mint hang mérték) épen olyan, mint a Regnard verselőjének művei, ki tragoediáival nevetést, comoediáival ellenben sirást okoz. Azaz B. regéje ilyen: mert csak az ő regéje van így írva. De a tragicus rege csakugyan nevetést okozna? S lehetséges volna, hogy az a phantasia mely legsebesebb tárgyai között sem vadul phantastasággá, legsebesebb lángjai között is szelid, s tehát józan marad, ennyire tudna megbotlani hogy tragicumával nevetést okozhatna?...

...Igaz a romance classicus mértékben szokatlan. De rossz e mind a mi szokatlan? S romance e minden epikai vagy helyesebben narratív lyra? Sőt a narratív lyra historiai tekintetben inkább illik a quantitások mint a rímes metricához, mert az epicus kor épen a quantitások kora, a lyricus időszakasz pedig ennek megelőzője; mint a hogyan a Thespis szekereiben mondatott chorusok is, de a világgöltészet, vagy is az egyetemi költészettörténetek bizonyítják. Nem feledem, hogy Schiller a maga modern eposztárgyát nyolcas rímekben szándékozott írni; nem feledem, hogy Göthe a maga Achilleiszét hexameterekben próbálá, mint antik eposzt; nem feledem, hogy Bürger az Iliast jambusokban, Csokonai a Kleist hexametereit rigmusokban fordítá.»

A horatiusi óda megjelölés pongyola voltát Herderből vett idézettel is bizonyítja, aztán B. regéjének tárgyára tér: «Önszeretet a fiatalabb, önáldozat az idősebb ember sajátja, s így az embertömegnél is, vagy népnél. In propria viscera saevire inkább tulajdona a később mint a régi kornak, s Homernál legalább efféle önáldozat nem találhatik s Lucretzia története a népnek nem gyermekded hanem érett korából, kulturás idejéből való. Emilia Galotti, Werther's Leiden. Schiller Räubereiben Amalia saját szeretője, Moor Károly által végezteti ki magát az életből. Ez a jelenlevő regének is történet tartalma; s a situatio klastrom. Egy részről a romanticus világ tűnik elő, sőt leginkább csak a romanticus világ; mert ez a világ mindenütt tulemberi, felülemberi, gigászi egész a caricaturáig, mint a hogyan Cervantes fejében egy egész új világgá alakult, de épen azért, mert a túlság e világban határtalan, inkább erőlködés, mint erő következése, s erőlködés következése már csak onnan is ítélve, mert némely oldalaira nézve túlságosan gyönge és pulya, mint a lélekszerelem ábrándozásaiban, mely a fiatalabb görög népnél csak néhány istennek és istennőnek (Psyche, Amor, Endymion, a Charisok) vala tulajdona. Ezen romanticus világ poesisának technicája is inkább játékos mint komoly, mert a rím és mérték között ez a legfőbb különbség. Ha ilyen a romanticus világ, ha abban a gigászi nagyság pygmaei parányisággal veyses s tehát nem harmoniai egész; nem azt érezte e B., hogy romanticus tárgyával úgy fog nyerezni gravitas (omne genus scripti gravitate tragoedia vincit) ha rím helyett görög mértékkel öltözteti föl. S valóban B. regéjében több a lyrai, mint a narratív ingredientia. Magának a történet hősenek szájába van adva az elbeszélés; s ez a történet hőse egy remete, ki a hosszas magába vonulás által félpoétává alakult át, s szerelem emlékezet s remetei élet által.

Ezeket és efféleket vizsgálgatni, tapogatni talán nem lett volna helyén kívül, mielőtt a recensens a regét, csupán technikai különössége, szokatlansága

miatt nevetséges szomorúnak s szomorú nevetségesnek megróvta volna? Talán el fogott volna maradni ami e megrovás után következik... A poéták még eddig nem recensiók, nem theóriák, hanem saját ösztöneik, belsugallások izlésök szerint törekedtek egyre vagy másra; s ennek is jó oldala van: mert hiszen ha van csakugyan horatzi óda, mint a recensens hiszi és tanítja, akkor Horátz bizonyosan nem törekedett egyébre, hogy tárgya mindig horatiusi vagy is mindig egyforma mód alá rekesztessék. Azonban a technikára nézve épen H. az, ki tárgyának majd egy, majd más hangot adott, épen ellenkezőleg, mint Sappho és Anakreon. De hát Anakreon stylusa, A. gondolatai s érzelmei nem bírnak több oldalúsággal, mert a versek schemája mindig ugyanaz és egyforma, Petrarca és Himfy kárhóztatást érdemelnek? Ám legyen. De ezen kárhóztatásnak hogyan lehet itt helye? Hiszen B. a maga tárgyaira nézve még igen is sok és különféle technikai móddal élt.»

Ellenmondást lát B. érzelmei és gondolatai szűk körének emlegetése és az előrebocsátott általános magasztalásban foglaltak közt is. A Kölcsénytől felhánytorgatott ismétlődésekre, reminiscentiákra vonatkozólag azt mondja: «Különös bizonyításmód! Hát a visszaemlékezés gondolati s érzelmi szegénység? A *Melancholiát* egy erdélyi asszony grottájába vésette be; B. erre felel; s itt a visszaemlékezés vala épen a költői tárgy. *Amathus* és *Mellisszához* nem visszaemlékezések egymásra, hanem mindketten rokon, s ugyanazon tárgyak; ugyanaz a poéta élete ellentétben a harcolóéval; s mindkettőben még a versnem is ugyanaz. De mit árt ez? Hiszen a két hasonló tárgy hasonló módban jelenhetett meg. Hogy ugyanazon tárgy többször is előfordul? Hát másoknál a tavaszénekek? Hát Gessnernél az első idyll és a melly Aeschines nevet visel, mellyek egymással rokonok. S mi sajátabb, mint a poétának saját életéről szólani?» Majd több más vers felsorolása után: «Az egész kötet ugyanazon tárgy nagy részben (ki révén a nemzeti alkalmuakat).»

Egyes szokatlan szavak gyakori használatával kapcsolatban a következő mentséggel szolgál: «Leghajlandóbb volnék azt hinni, hogy az efféle szóismétlések a költőnél nem egyebek, mint annak úgy nevezett szavajárásai, melly a poétai individualitás karakterének, a mint a szók szépek vagy nem szépek, szelidek vagy vadak, kemények vagy lágyak, épen hasonló, épen ilyen típusul szolgálnak, s egy egy individuumot úgy különböztetnek meg a másiktól, mint a több provinciák nyelvét az úgy nevezett provincia-lismusok szoktak egymástól megkülömböztetni. Tiszteljük az individualitások különféleségét, kivált kezdődő literatúrában: ezeknek kisebb vagy nagyobb tömegétől függ a literatúrák gazdagsága vagy szegénysége. Osztán, mint megjegyzém, e szók nem is improportionate fordulnak elő, s a mentség, mit előbb mondtam, szinte felesleges volt: de valóban épen nem csodálkozom azon, hogy magam is feleslegesbe terjeszkedem ki: mert a recensens gáncsa, vagy mint maga nevezi, igaz ítélete a gondolati s érzelmi szűk kör felől, annyi sok és különbözőféle ellenítéletet, ellengáncsot hord lekem elébe, hogy közülük választanom, azokat soroznom és elrendelnem szinte lehetetlen. Egyszer egyszer nem tapasztalám olly mértékben a zavarosban halász példabeszéd jelentőségét világosabban mint a recensio olvasásakor; mert a recensens egy részről tulságos magasztalása, más részről tulságos lealacsonyítása

által olly zavarossá tevő az ideákat B. felől, hogy szinte reménysége lehet e zavarosban magának hitelt halászhatni; s annnyival inkább, mert az itt megrótt szavak gyakori előfordulása Virág által is nevetségessé tétélett (lásd Verseit s lásd leveleim gyűjteményét); s így a recensens ebbeli ítélete egyik nevezetesebb költőnk izlete által is auctoritáson látszik alapulni.»

Kiemeli, hogy a kifogásoltak «nem pusztá szók, hanem ideális képek, s ezzel gyakran élni, ezeket sokszor előfordgatni nem egyéb, mint a hellének felé röpdetni vissza; s recensensnek nem szabad feledni, hogy az ideális görög képekkel való foglalatoskodást s a visszaröpdösést a hellének felé nem fogyatkozásai, hanem erényei közé számította be Berzsényinek.» Annak hibáztatását is külön helyteleníti, hogy e szavak Berzsényinél állítólag mindig ugyanazokat az ideákat hozzák elő: «Illy a philologus ajakáról sem volna igaz és alapos; mert még a pusztá szók felől sem mondhatni, hogy azok bár mint fordulnak elő, mindig azon ideákat hozzák magukkal; mennyivel kevésbbé igaz és alapos ez állítás aesthetikai tekintetben, midőn, mint itt, nem pusztá szók, hanem ideális szók, vagy szóképek előfordulásai felől van vizsgálat, s midőn az illy képszavak a viszonyok különbözése szerént mindig változó más meg más és soha nem ugyanazon ideákat hozzák magokkal.»

A Kölcsénytől értelemről üres expressiókba tévedőnek nyilvánított verseket elemzi aztán, értelmüket kifejtven. Az elsőt, az *Ajánlást* összehasonlítja Kis, Dayka, Virág Kazinczyhoz írt verseivel s Csokonai *Ajánlásával*, a *Gróf Török Sophiehoz* címűt Horatiusnak a tengeri útra induló Vergiliushoz szóló versével, aztán így folytatja:

«Még egyszer az *Ajánlásra*!

Kazinczyt boldognak mondja, hogy ő Áon szüzeinek kedvese. S nevezetes és megjegyzendő Berzsényiben, hogy a poétáskodásnak, költészségnek ezen boldogsága a legtöbb s csaknem minden művén szembe tűnőleg kitetszik. E boldogság érzete megragadja őt, ez lelkesíti, épen úgy, mint Petrarcat és Himfyt a szerelem; ő neki nem machinai istenségek, a Delphi, a charisok, hanem poetai keblének, poetai religiójának istenségei. S ezen boldogság érzése van előntve az *Ajánlás*on is, s ezen érzet az, melly phantasiájával ugyanazon egy kedves képre többször tér vissza, de ezen kép varius és semper idem, non facies una nec diversa tamen. Az ég hányszor jelenik meg, Delphi ege, hol a saselme felleng, Pindusnak ege, melyet a fene undokok zavarának, s az ég, hol a boldogság és nagyság, mint két remek dísz kéri Ganiméd poharát. A dísz kétszer fordul elő. Egyszer a világnak hajdani díszei, másszor a két remek dísz alakban: amott személyeket, itt dolgot festve. Az öntés szinte kétszer fordul elő. Egyszer, midőn Kazinczy nyelvének mosolygó gratiája önti belénk Helicon malasztját, másszor midőn B. Kazinczy kebelébe önti zsenge virágait. De ezen képisméltések nem gyengítésre, hanem még inkább erősítésére szolgálnak a darabnak. Épen a szépségénység igazolja az érzés valódi és nem pedig fattyú vagy ál eredetét; mert az iterativumok, frequentativumok épen a gyermekded érzések nyelvéhez tartoznak. Illyenek Gessnernél: Te is, te is, festegető Kleist s egyéb hasonlók. B. a maga poetaságának érzetébe valóságos pásztor s jól mondá az arany század istene pásztorai közé. A ki a költői pásztorélet gyönyöreit

nem érzi, az előtt a jelen képek, s az ezeket keresztülhatott érzés, igen természetes, ha értelemtől és érzéstől üreseknek találtnak: hanem az ilyen előtt B. önmaga is és bármely darabjával föllépne, nem egyéb, mint hideg és jelentés nélküli aenigma. Igen természetes, hogy az illy olvasó a gróf Török Sophiehoz írt ódát sem találja egyébnek, mint gondolattól és érzéstől üres valaminek.»

Következik a két költemény összehasonlítása egymással, majd az utóbbi Dayka Kazinczyhoz szóló költeményével, amely hasonlóan kezdődik, de komoran folytatódik, mert «Dayka a nem boldog költő nem röpdes vissza a hellenekhez, hanem saját bánatában feneklik meg», végül összeveti Berzsenyi versét Faludi *Úravalójával*, amely már «nem ideális, hanem mindennapi élet képeivel foglalatkosodik» s ehhez illő a szóhasználata is. Berzsenyé minden összehasonlítást kiáll.

Semmikép sem tudja megérteni Kőlcseynek laterna magica-hasonlatát, de egészben jogosulatlannak tartja az egyes kitételekre vonatkozó kifogásokat, mint ahogyan már a Csokonairól szóló bfrálatban is ellenmondásokat lát, pl. ahol a régi szavaknak egy költőnél régi, másnál új színben való megjelenéséről van szó. Nem ismeri el, hogy Berzsenyinek értelemtől üres kifejezései vannak: «Sőt az épen érdeme, hogy magas és új gondolatai könnyű nyelven adalnak; sokkal könnyebb nyelven mint Daykáié. Sőt az inkább Berzsenyinek legnagyobb érdeme, hogy nem csak nem meddő gondolatokban, hanem azokban még kizárólag is termékeny. Egy egész phraseológiát lehetne darabjai közül föl állítani. Például: tárogatni kürtöket, jelenlét után jelenkor. S ezeket szükség volna bővebben kifejteni.»

A bonyhai grottával kapcsolatban még egyszer megokolatlannak mondja az önreminiscentia hibáztatását, majd ellenmondást lát abban, hogy ha ez csak ismétlése a *Melancholiának*, azt pedig Kőlcsey nem hibáztatta, ezt mégis minden értelemtől és érzelemtől üresnek nyilvánítja. Következik a *Melancholia* parafrázisa, majd a benne ismétlődő képzetek és szavak felsorolása, végül «a kitételek ragyogásaié.» Az előbbiekre vonatkozólag ezt mondja: «A repetitíókból eredtek a refrainek. Egyébiránt az egésznek tonusa az illy homophonia által nem veszt, hanem inkább nyer, mert a praedominans érzelem jobban kitűnik s harmoniában tűnik ki.

Ha van darab, melyet a Melancholiára nézve önreminiscentiának nevezhetni, úgy a levéltöredék barátnéhez, azzal a külömbséggel, hogy ebbe a melancholia nem személyesítve, s tehát nem dicsőítve s tehát kevésbé ünnepi helyzetben, hangban van adva. A költő egy szüreti estve tüze mellett ül s barátnéjára emlékezik, s festi önmagát a melancholicust, nem pedig a melancholiát.»

Parafrázisa után a *Levéltöredék* és a *Melancholia* összehasonlítása majd *A bonyhai grottához* parafrázisa következik. «... Ami az érzést e dalban illeti az sem több sem kevesebb, mint amennyinek egy szent hely iránt nyilatkoznia szükség; óhajtság, mellynél bár melly grotta sem óhajtana többet vagy kevesebbet magának; s így a tárgy minden grották tömegének típusa szerént van gondolva, s tehát idealizálva, még pedig objective idealizálva; s a tárgy még új is, mert ez talán egy költőnél sem találtnak Berzsenyin kívül, s mind ezekhez még azt kell tennünk, hogy a költő magát az

alkalmi tárgyat, egy dáma grottájába vésette *Melancholiáját*, mint ephemeri értékűt, az idealizálásnál fogva örök érdekűvé varázsolta. Nem tagadhatni tehát, hogy B. e dalban is ideális képekkel foglalatoskodott... ha valahol, tehát a szelíd Muzák templomában, a sphaerák ottani magas zengései körül van helye az exaltált kifejezéseknek és valóban az itteni kifejezések korántsem üres csillogások, hanem magoknak a csillogó magas tárgyaknak visszazugárzásaiak.»

Ellenmondást lát Sz. a B. költői fejlődésének megállását jósló mondaton belül, valamint az epistolák lekicsinylése és a Kis Jánosról írt recenzió közt. Azután így folytatja: «Gessner a maga pázstorvilágát nemcsak idyllek, hanem dalok és ódák, román (Daphnis) és színjátékok személyei gyanánt hozá föl. A Bercsenyinek világa hasonlólag tűnik föl epistoláiban is. Ő ezekben sem beszél, hanem mint maga mondja, énekel.» Kiemeli, hogy Lessing a Kölcsénytől idézett helyen nem epistolákról, hanem eposzokról beszél, s így egészen jogosulatlan az ő tekintélyével érvelni az epistola műfaja ellen. Különben sem valami új divat ez, Bessenyei és Baresay, Orczy és Ányos is epistolákat írtak, s épen nincs bizonyítva, hogy nem szükség-szerűen kialakult műfaj. «Különben is a levelezési manír, már csak technikai tekintetben is annyira el van ágazva a széplitteratúrában, hogy annak többféle osztályaira találunk példányokat, habár ezek ideiglen egyes próbatételek gyanánt vétethetnek is. Ilyenek a Heroidák a többek között, ilyen Pope Abelardja és Heloize; ilyen Göthe Werthere levelekben, s előbb a Rousseau románjai. Az epistolák muzája pedestrisnek nevezetik, mint az idylleké sylvestrisnek: de muzája úgy van amannak, mint ennek s tehát korcsszüültnek nevezni teljességgel nem lehet. Zene és tánc valának egyesülve régente a Muza nyelvével, s nemcsak a classicus, hanem a romanticus korban is eleinte: de elmaradt a táncz. Mert változott az idő s változott az életnek mind szüksége mind gyönyöre. Később gondolatok és események keletkeztek, mellyek magasabban állanak, mint a prosai élet, de alacsonyabban, mint a poetai világ; mellyek elmondásra valának alkalmasak, nem pedig éneklésre; s így fogtak származni az epigrammák, s így az ezekkel rokon epistolák, s mind azon nemek, mellyeket némelly aestheticus a kiegészítő rész alá szokott sorozni, nem találván azoknak helyet a narratív, drámai és lyrái három főosztályban. A poeticának ezen kiegészítő részében némelly formák, például sonett, triolett, madrigál, mellyeknek a technica, a rím ada lételt, sokkal inkább érdemlik a korcs nevezetet mint a poetai epistolák: mert amazok organisticus továbbfejlődésre nem tarthatnak számot, a poetai epistolák pedig, mint többneműeket magokba foglalók, mint többféle technikára alkalmasok (hexameter, distichon, jambus, rímek) akár a classicismusnak, akár a romanticismusnak characterével jelenhetnek meg egyiránt és egyformán.

A jambus versmérték az, melly a drámai költészetre a hellenek és rómaiak által alkalmaztatott, s a drámai költészet a naratívól csaknem olly formán különbözik a legrégebb időkben is egymástól, mint a classicismustól a romanticismus. NB. eposzban istennővel énekelte a költő, a drámában a tett maga beszél el magát; s innen a két versnem, a melodiosus hexameter, és a kevésbbé musicalis jambus, melly nem pegasusi lábakon szökdél,

hanem csak gyalog lépked. S Kazinczy nagyon helyes tapintattal választá a trimetert Epistolájának mértékéül. B. Camoenája mint az *Ajánlásban* mondatik Kazinczy nyomdokain lebeg; s lebeg saját characterével; nem elmésség és dévajság, hanem édes melancholiától környezve itt is, mint ódái és dalai között; csakhogy itt nem szabad ég alatt, hanem négy falak vagy házak és utszák között járda a költő, s többnyire a jelennek kapja föl személyeit és tárgyait, s csak néha néha pillant a távolba, a mult felé; de itt is igazi poéta marad, s inkább a valószínű, mint a való tárgya; sőt még epistolájiban is énekel mint maga mondja s mint emlitém fölyebb. A recensens az éneklést declamatióknak nevezi. Am nevezze bizvást, csak poétai declamatióknak ismerje el; aminthogy rhetoricaiknak állitania igazságtalanság volna; valamint nem eléggé korhoz mértnek s tehát nem eléggé igazságosnak találom a recensens azon ítéletét is, melly szerint B. jambusait általjánban durváknak kiáltja ki.»

A verselésre vonatkozó utolsó résszel kapcsolatban írja: «E cikkben is, valamint az azt megelőző 8dik és 7dikben, sőt némileg a 6dikban is, sőt mondhatni az első cikktől az utolsóig mindenütt valamely önmagával habzásban, küzdésben lévő érzelem látszik megzavarni a recensens ítéleteit. Sokáig nem valék képes megmagyarázni e lélekállapotot, míg végre felöltöttek előttem két nevezetes poétai kritikusknak, Horatiusnak és Lessingnek szavai, az utóbbi azon kritikából, mellyel Klopstock Messiasának elsőbb helyeit izlelgeté (Einen elenden Dichter tadelt man gar nicht; mit einem mittelmässigen verfährt man gelinde; gegen einen grossen ist man unerbittlich. Bleibt sich der grosse Dichter nicht allezeit gleich, entwischt ihm hier und da eine matte Zeile: diese matte Zeile, welche die Zierde eines mittelmässigen Dichters sein könnte, wird unerträglich) az előbbié pedig Indignor, quando bonus dormitat Homerus. S ezen Horatiusi sor világosít föl végre, hogy a recensens ezen lélekállapota nem egyéb, mint indignatio, mely ideának egész teljes kifejezésére úgy a mint a gondolat a maga terjedelmes elágazásában létezik, nyelvünknek szava nincs; ha tudniillik az indignatiót azon értelemig fogom föl, melly szerint a maga nevedésében, elharapódzásában a méltatlankodással leszen határos, s némi tekintetben egyrésről a tárgy másrésről pedig az indignálóra magára nézve igazságtalan; amennyiben izletességet és izetlent nem megfontolva, megmérve, hanem nélkülök vagy túl rajtok, s tehát fogyatkozással és csonkán, s inkább érzéssel, mint ésszel kénytelen méltányolni. Ezen indignatio, melly a két legnevezetesebb férfiúval, Horatiuszal és Lessinggel is megtörtént, némi vigasztalásul szolgálhat a recensensre nézve, engemet pedig bátorságossá tehet azon gyanu előtt, mintha én a recensens véleményéveli ellenkezésemet csak azért iparkodnám rakásra halmozni, hogy itélő gyöngeségének előmutatásával saját magamnak szerzessek superioritást felette: mert épen ezen indignatio az, mellyel a recensens eddig megrótt nyilatkozatait mentenem lehet, s a mentséget a legszivesebben cselekszem is.

Valamely dolognak becsét és fogyatkozását ugyanazon szellemgyengéség szokta érzeni, mond Lessing, s dicsérni az érdemest s gyalázni az érdemtelent egyiránt szabados, csakhogy mindkettőben izléssel szükség eljárunk. Láttam értőket, midőn a festészet és szobrászat műveit szemlélgeték,

ítéletek csendes csodálkozáson kezdődik, s később nem adhatták bizonyosabb jeleit annak, hogy a tárgyak tökélyeit teljes mértékben izlelik, mint kimutatva a tárgyak olly oldalait is, melyek a csudálatra kevésbé valának méltók; s ezen értők szájából a De, a mindazonáltal szók hizelgőbbek voltak, mint a bámulás által elragadtatott nép felkiáltozásai.»

Ezek után a csodálkozásra következő indignatióból magyarázza sorra a bírálókat legfeltűnőbb kifogásait és megállapításait. E rész egy darabja: «Ezen indignatio cselekvé, hogy Göthe és Lessing s Horatius és Cicero mellett oly obscurus íróra is hivatkozik, mint Becker, s olly gyöngye költővel sorozza együvé Horatiusot, mint Matthisson, ki nem Horatius, de Berzsenyi élethosszságával sem mérközhetik; s B. inkább Klopstockhoz és Ramlerhez, mint ehhez hasonlít.»

Az egész Tudósítás a következő szavakkal végződik:

«Ez indignatiót az idegen példányok imádása szülé.

Ez indignatiót szükség fölkeresnünk az előbbi recenziókban is.

Mint áll az Csokonai mellett?

Mint áll az Kis János mellett?

Ezekről máskor!»

WALDAPFEL JÓZSEF.

GAAL GYÖRGY LEVELEI KISFALUDY KÁROLYHOZ

(Harmadik, bef. közlemény.)

16.

Wien 23/12 XX.

Mein Lieber Freund!

Missverständniss hatte schon tausend und tausendmal Unheil über unser zweibeiniges Geschlecht gebracht, und Ihrem werthen Briefe nach, scheint diese Megäre auch uns beyden Fatalitäten verursachen zu wollen. Habe ich Sie auch hinsichtlich der Uiberset. Irenens missverstanden, so verschlägt diess doch [uns] weder mir noch Ihnen das Geringste; ich werde zur Uibersetzung zwar um so mehr Zeit brauchen, aber desto besser wird auch das Werklein ausfallen.

Was nun Ihren Almanach belangt: so habe ich Ihnen nur das abgeschlagen, was ich nicht leisten konnte. Uiber Arrangement und Wahl schrieb ich ja an Unsern Freund Trattner ein Langes u. Breites und sehe nun aus Ihrem Schreiben und Ihrer Wahl, dass Sie meinen freundschaftlichen Rath nicht verwerfen. Aufsätze konnte ich Ihnen nicht geben 1° weil ich keine ungrischen besass, 2° weil die wenigen deutschen, die ich hatte, für Sie zu *schlecht* waren und ich mir nicht einmal im Traume beikommen liess, Sie würden auch *Uibersetzen* im Almanache geben. Was die Kunstausrüstung betraf, so sprach ich ja mit Kovács dem Kupferstecher u. s. w. folglich verhielt ich mich ja bei der Sache nicht ganz negativ.

Die Geschichte, wie ich zur Festivität kam, den hiesigen ungrischen Almanach zu begünstigen, ist diese: Márton führte Herrn Igaz zu mir, damit ich Ihnen beyden hinsichtlich eines Vignets rathen möchte, und Ihnen auch einen Beitrag an Gedichten gäbe, wenn ich derley hätte. Ich ver-